

สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การสร้างสรรค์ครั้งนี้ ผู้สร้างสรรค์ได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และทฤษฎีที่นำมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงาน โดยแบ่งหัวข้อดังนี้

2.1 การศึกษาข้อมูลและแหล่งข้อมูล

2.1.1 การศึกษาเบื้องต้น

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมเอกสารทางวิชาการ และบทความจากวารสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง พบว่าในภาคเหนือ ศิลปกรรมเกี่ยวกับเทวดา จะเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ทั้ง จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ด้วยแรงศรัทธาเพื่อจรรโลงพระศาสนา ประกอบกับความเคารพบูชาโดยถือว่ามี ความศักดิ์สิทธิ์และเป็นของสูงส่ง ซึ่งแต่โบราณผู้ที่สั่งให้มีการสร้างสรรค์ผลงานเหล่านี้ ได้แก่ กษัตริย์ เจ้าเมือง ราชวงศ์ ขุนนาง หรือคหบดี ตามคตินิยมว่าพระพุทธรูปเจ้านั้นสูงส่งที่สุด สูงส่งกว่าเทพทั้งปวง ดังจะเห็นได้ทั้ง จิตรกรรม และประติมากรรม ศิลปินได้สร้างรูปเทวดาประคองอัญชลีที่เรียกว่า เทพพนม หรือเทวดาในท่าเหาะ หรือถือดอกไม้มาบูชาพระพุทธรูป แม้ว่าในบางแห่งจะทำเป็นพุทธสาวกในรูปแบบนมัสการองค์พระพุทธรูปบ้างก็ ตาม จิตรกรรมฝาผนังหลายแห่งตามโบสถ์วิหาร โดยเฉพาะภาคกลางมีภาพที่เรียกว่า “เทพชุมนุม” เป็นข้อมูลให้ ผู้วิจัยลงพื้นที่ศึกษาจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ในพุทธสถานที่สำคัญของภาคเหนือต่อไป

2.1.2 การศึกษาภาคสนาม

เป็นการลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากสถานที่ต่างๆ โดยเลือกจากสถานที่ที่มีประติมากรรมเกี่ยวกับ เทวดาแบบล้านนาที่มีความสมบูรณ์ และอนุสาวรีย์ของกษัตริย์ทั้ง 3 ใน 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดพะเยาซึ่งเป็น สถานที่ที่พญางำเมืองปกครองเมืองภูเกียมยาว จังหวัดเชียงใหม่ เมืองหลวงของอาณาจักรล้านนา และจังหวัด เชียงราย ซึ่งเป็นอาณาจักรร่วมสมัยกับพญางำเมือง พร้อมทั้งมีอายุมากกว่า

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

100 ปี และประติมากรรมที่เกี่ยวข้องกับพญางำเมือง พญามังราย และพ่อขุนราม ซึ่งเป็นกษัตริย์ร่วมสมัยกัน โดยเน้นการศึกษาจำนวน 2 หัวข้อเป็นหลัก คือ

- 1) **โครงสร้างทางรูป (Silhouette)** คือ ลักษณะโครงสร้างประกอบเป็นรูปทรง มีน้ำหนัก แสงและเงา อันเป็นองค์ประกอบของจิตรกรรมหรือประติมากรรม
- 2) **โครงสร้างทางวัตถุ (Character)** คือ ลักษณะเฉพาะของการจัดวางท่าทางของ จิตรกรรมหรือประติมากรรม ในศิลปะแต่ละสมัย

การลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากสถานที่ต่างๆ แบ่งตามการเก็บรายละเอียดข้อมูลดังนี้

2.1.2.1 จิตรกรรม คือ ศิลปะที่แสดงออกด้วยการใช้สี แสง เงา และแผนภาพที่แบนราบเป็น 2 มิติ ได้แก่

- 1) จิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

2.1.2.2 ประติมากรรม คือศิลปะที่แสดงออกด้วยการใช้วัสดุและปริมาตรของรูปทรง ได้แก่

- 1) ประติมากรรมพระพุทธรูป และเทวตาฐานพระพุทธรูปหินทราย สกลช่วงพะเยา
- 2) ประติมากรรมเทวตาแห่งวัดมหาโพธาราม(วัดโพธารามมหาวิหาร-เจ็ดยอด) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
- 3) ประติมากรรมเทวตา วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

3.1) ประติมากรรมที่หอไตร

3.2) ประติมากรรมที่พระอุโบสถ

- 4) ประติมากรรมเทวตาที่สุบเจดีย์ วัดโลกโมฬีอาราม อำเภอเมือง จังหวัด เชียงใหม่
- 5) อนุสาวรีย์พ่อขุนเม็งราย วัดพระแก้วเชียงราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

- 6) อนุสาวรีย์พญามังราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
- 7) อนุสาวรีย์พญางำเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
- 8) อนุสาวรีย์สามกษัตริย์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

2.1.2.1 จิตรกรรม ได้แก่

- 1) จิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

เดิมชื่อ วัดลีเชียงพระ (ลี เป็นภาษาล้านนา แปลว่าตลาด) เนื่องจากวัดแห่งนี้อยู่ใกล้ตลาดกลางเมือง สร้างโดยพญาผายู เพื่อให้เป็นที่ประทับของพระมหาอภัยจุฬเถระ ทรงอาราธนามาจากเมือง หริภุญไชยให้มาดำรงตำแหน่งสังฆราชในเมืองเชียงใหม่ ต่อมาพญาแสนเมืองมาอัญเชิญพระพุทธสิหิงค์ หรือ พระสิงห์ ซึ่งถือเป็นพระพุทธรูปสำคัญคู่บ้านคู่เมืองเชียงใหม่มาประดิษฐาน จึงได้เปลี่ยนมาเรียกว่า “วัดพระสิงห์”

วิหารลายคำ เป็นอาคารที่ประดิษฐานพระพุทธสิหิงค์ เชื่อกันว่าพระเมืองแก้ว โปรดให้สร้างเมื่อ พ.ศ. 2061 แต่ที่เห็นในปัจจุบันบูรณะเมื่อพุทธศตวรรษที่ 24-25 จิตรกรรมที่อยู่ในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ไม่เคยปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังพุทธสถานในล้านนา กล่าวคือ เป็นเรื่องสุวรรณหงส์บทละครนอกที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา อีกเรื่อง คือ สังข์ทอง มีเนื้อหาตรงกับบทพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 2 ซึ่งแม้จะคล้ายแต่เนื้อหาบางตอนก็แตกต่างจากสุวัณณสังฆราชกุมาร ชาดกที่รู้จักกันในล้านนา จิตรกรรมนี้เป็นฝีมือของจิตรกร 2 ท่าน คือ เจ็กเส็ง วาดเรื่องสังข์ทอง กับ หนานโพธา วาดเรื่องสุวรรณหงส์ จิตรกรรมนี้อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของเจ้าหลวงกาวิโรธ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่

โดยมีรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลจากจิตรกรรมรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะเนื้อหา และรูปแบบซึ่งนิยมเขียนภาพเต็มทั้งผนัง นอกจากนี้ยังแฝงอิทธิพลศิลปะพม่าในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 เช่น ภาพอาคารทรงปราสาทแบบพม่า

มีทั้งด้านซ้าย และด้านขวาของวิหาร ที่เขียนลายเป็นรูปเทวดา และวรรณกรรมเรื่อง สังข์ทอง มีลักษณะผสมแบบไทย คือเป็นยอดสูงปลายแหลม ใหญ่ประดับด้วยอินทนิล สวมเสื้อแขนยาว นุ่งสนับเพลา

รูปที่ 2.1 : จิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

ที่มา : ผู้วิจัย

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

2.1.2.2 ประติมากรรม

- 1) ประติมากรรมพระพุทธรูป และเทวตาฐานพระพุทธรูปหินทราย สกลช่าง
พะเยา

รูปที่ 2.2 : เศียรพระพุทธรูปหินทราย สกลช่าง พะเยา อายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21-22
จากหอวัฒนธรรมนิทัศน์ วัดศรีโคมคำ
ที่มา : ผู้วิจัย

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

รูปที่ 2.3 : ฐานพระพุทธรูปหินทราย มีการร่ายรำ บริเวณฐานพระพุทธรูป สกุลช่าง พะเยา
อายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21-22 ณ หอวัฒนธรรมนิทัศน์ จังหวัดพะเยา
ที่มา : ผู้วิจัย

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

2) ประติมากรรมเทวดาแห่งวัดมหาโพธาราม(วัดโพธารามมหาวิหาร-เจ็ดยอด)

รูปที่ 2.4 : ประติมากรรมเทวดาวัดมหาโพธารามหรือวัดเจ็ดยอด

ที่มา : ผู้วิจัย

วัดมหาโพธารามหรือวัดเจ็ดยอดแต่เดิม เป็นอารามที่อยู่นอกเมืองเชียงใหม่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

ปัจจุบันเนื่องจากตัวเมืองได้ขยายออกไป วัดนี้จึงกลายเป็นวัดที่อยู่ในตัวเมือง ตามตำนานกล่าวว่า วันหนึ่งพญาติโลกราชได้ทรงสดับพระธรรมเทศนาโดยพระภิกษุจากลังกาว่าด้วยอานิสงค์แห่งการปลูกไม้มหาโพธิ์ จึงดำรัสสั่งให้อำมาตย์หาสถานที่อันควร ซึ่งก็ได้ที่แห่งหนึ่งใกล้แม่น้ำโรหิณี (โรหิณินที) หรือที่เรียกว่าน้ำแม่ข้า ทรงให้สร้างพระอารามขึ้น และนำเมล็ดมหาโพธิ์จากลังกามาปลูกไว้เมื่อ พ.ศ. 1999 พระอารามจึงมีนามว่า “วัดมหาโพธาราม” กล่าวว่พระองค์ทรงสร้างพระอารามนี้เพื่อให้เป็นที่พำนักแต่พระอุทตมปัญญาเถระ ภิกษุจากลังกา บางทีเชื่อว่าทรงสร้างเพื่อฉลองพระพุทธศาสนาครบอายุยี่สิบศตวรรษด้วย นอกจากนี้ยังโปรดให้ตกแต่งปลูกสร้างสถานที่ 7 แห่งเรียกว่า สัตตมหาสถานภายในวัด สมมุติให้เป็นเสมือนสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงประทับก่อนเสด็จประกาศพระศาสนาได้แก่

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

1. โพธิบัลลังก์ ต้นโพธิ์ที่ทรงตรัสรู้
2. อนิมิสกะ สถานที่พระพุทธเจ้าเสด็จออกยืนทอดพระเนตรโพธิบัลลังก์ 7 วัน
เรียกอนิมิสเจดีย์
3. จังคมเสฏฐ์ สถานที่พระพุทธเจ้าทรงกรมอยู่ 7 วัน ใกล้ต้นมหาโพธิ์ เรียกรัตนจกกรม
เจดีย์
4. รัตนฆระ สถานที่พระพุทธเจ้าประทับนั่งพิจารณาอิทธิธรรมปิฎก 7 วัน ในเรือนแก้วที่
เทพยดานิรมิตถวาย เรียกว่า รัตนฆระเจดีย์
5. อชปาลนิโครธ สถานที่พระพุทธเจ้าประทับเสวยวิมุตติสุขผลสมาบัติ 7 วัน ใต้ต้นไทร
ที่เด็กเลี้ยงแพะพักร้อน เรียกว่า อชปาลนิโครธเจดีย์
6. มุจจลินท์ สถานที่พระพุทธเจ้าประทับเสวยวิมุตติสุขผลสมาบัติใต้ต้นจิก เรียกว่า
มุจจลินท์เจดีย์
7. ราชายตนะ สถานที่พระพุทธเจ้าประทับเสวยวิมุตติสุขผลสมาบัติในต้นเกด เรียกว่า
ราชายตนะเจดีย์

วิหารเจดียอดนั้นเป็นสถานที่สมมุติเป็นที่ทรงประทับตรัสรู้ คือ โพธิบัลลังก์ ภายในวิหารมี
พระพุทธรูปปางมารวิชัย ภายนอกประดับประดาประคองด้วยชลึงซึ่งเป็นไปตามคตินิยมที่กล่าวว่ามี
เทพมาชุมนุมมนัสการเมื่อพระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ ดังเรื่องราวในพระพุทธประวัติตอน “ปฐมสมโพธิ-กถา” กล่าวถึง
เหล่าเทพดามาชุมนุมและมีดอกไม้สวรรค์โปรยลงมา ปูนปั้นดอกไม้ประกอบกับลายประดิษฐ์ที่เป็นแถบปลิวที่ผนัง
ด้านนอกวิหารข้างประติมากรรมเทวดา ทำให้ดูเหมือนเคลื่อนไหวได้ประดุจถูกโปรยมาจากสวรรค์

ในปี พ.ศ.2020 ได้ทรงให้มีการทำสังคายนาพระไตรปิฎกที่วัดนี้ กล่าวกันว่า เป็นครั้งที่ 8 ของโลก
เมื่อเสด็จแล้วโปรดให้สร้างหอมณเฑียรธรรมสำหรับไว้พระไตรปิฎก วัดเจดีย์เป็นวัดที่พระเถระสำคัญหลายรูปใน
สมัยนั้นพำนักอยู่ เช่น พระโพธิรังสีเถระ ผู้รจนาคัมภีร์จามเทวีวงศ์ และสิงหนาทนันทะ พระรัตนปัญญาเถระ ผู้รจนา
ชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นต้น พญาติโลกราชเสวยราชสมบัติอยู่ 45 พรรษา จึงเสด็จสู่สวรรคต พระยอดเชียงรายผู้
เป็นพระราชนัดดา ซึ่งเสวยราชสมบัติต่อมาได้ถวายพระเพลิงพระบรมศพพญาติโลกราชที่วัดนี้ และได้สร้างเจดีย์
องค์ใหญ่บรรจุพระอัฐิองค์ธาตุไว้ภายใน

วิหารเจดียอดนี้น่าจะมีต้นแบบสร้างขึ้นครั้งแรกในประเทศอินเดีย คือ มหาวิหารที่พุทธคยา ณ สถานที่
พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ การสร้างวิหารเช่นนี้ที่วัดมหาโพธารามก็น่าจะเป็นเช่นเดียวกันโดยสมมุติเป็นสถานที่ทรง
ตรัสรู้ มหาวิหารที่พุทธคยาได้รับการถ่ายแบบไปสร้างยังเมืองต่างๆ เช่น ที่เมืองพุกาม เรียกว่า วิหารมหาโพธิ์

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

โดยทั่วไปในปัจจุบันเชื่อกันว่า วิหารวัดเจ็ดยอดคงถ่ายแบบจากวิหารมหาโพธิ์ที่พุกาม ซึ่งสร้างเมื่อ พ.ศ. 1859 แต่ก็ มีนักวิชาการบางท่านกล่าวว่าวิหารเจ็ดยอดนั้นจำลองแบบจาก

พุทธคยาอินเดีย แต่มีขนาดเล็กกว่ามาก โดยเฉพาะ สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะเชื่อว่า ช่างล้านนาได้ไปลอกแบบ มหาโพธิ์วิหารที่พุทธคยา โดยกล่าวว่า การศึกษาเปรียบเทียบวิหารวัดเจ็ดยอดมีความคล้ายคลึงกับมหาโพธิ์วิหาร พุทธคยามากชนิด “ขึ้นต่อขึ้น” แม้แต่เครื่องทรง เครื่องประดับของเทวดา ก็เป็นอย่างรูปเทวดาจำหลักที่พุทธคยา ไม่มีผิด โดยเฉพาะเครื่องทรงที่สำคัญคือ

1. สร้อยมาลัยรอบคอ
2. ธูราหรือสังวาล
3. รัตพัสตร์หรือรัตองค์
4. รัตข้อหรือทองกร

โครงสร้างวิหาร

วิหารเจ็ดยอดก่อสร้างด้วยศิลาแลง ด้านหน้าอยู่ทิศตะวันออก ผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน คือ

1. **ส่วนฐาน** เป็นฐานแบบฐานบัวและหน้ากระดาน ให้ลักษณะโค้งนูน เว้า ลดหลั่นกันไปคล้ายฐานวิหารทั่วไป
2. **ส่วนที่เป็นคูหา** ก่อศิลาแลงหลายชั้นเป็นโครงสร้างเพื่อรับน้ำหนักหลังคา ส่วนนี้มีลักษณะคล้ายอุโมงค์มีเพดานโค้ง
3. **ส่วนบนเป็นหลังคาแบบดาดฟ้า** มีบันไดเดินขึ้นไปได้ บนหลังคามีองค์ประกอบเป็นเจดีย์ 7 ยอด ตัวอาคารออกแบบยกย่องโดยการย่อมุมและให้ความสูงลดหลั่นกัน บริเวณด้านหน้าและหลังยกเก็จ (ย่อมุม) ยื่นออกไปทั้ง 2 ด้าน การออกแบบเช่นนี้ทำให้ตัวอาคารดูแล้วทำให้เกิดความรู้สึกว่าไม่ใหญ่โตหรือทึบหนา นอกจากนี้ผนังด้านนอกได้ถูกแบ่งเป็นพื้นที่ส่วนย่อยต่างๆ แบ่งตามแนวระนาบโดยมีแนวปูนปั้นโค้งนูนคั่นกลาง (ลูกแก้ว) ทำให้รู้สึกลดความสูงลงได้ ส่วนแนวตั้งก็แบ่งเป็นช่องๆ อีกด้วย เสาอิงแปดเหลี่ยมประกบไว้ ทำให้ได้พื้นที่สี่เหลี่ยมเป็นจันทระภายในช่องสี่เหลี่ยมประดับด้วยประติมากรรมเทวดาปูนปั้นนูนสูงช่องละองค์

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

ประติมากรรมประดับ

ผนังด้านนอกตามแนวยาวทั้ง 2 ด้าน ประดับด้วยประติมากรรมเทวดาในท่านั่งประคองอัญชลี 2 แถว ส่วนบริเวณยกเก็จย่อมุมด้านหลังเป็นเทวดายืนบนฐานดอกบัวประคองอัญชลีช่องละองค์คั่นด้วยเสาอิง เนื่องจากอยู่ตรงย่อมุมจึงยืนตั้งฉากกัน เนื่องจากช่องบริเวณนี้สูงแคบ การใช้เทวดายืนจึงเหมาะสมกับเนื้อที่ ผนังด้านหน้าชำรุดมาก แต่พอเห็นร่องรอยว่ามีประติมากรรมปูนปั้นเทวดาทำยืนอยู่ ส่วนผนังด้านหลังชำรุดเช่นกัน แต่มีส่วนประติมากรรมเหลืออยู่บ่งบอกว่าเป็นเทวดาในท่านั่งเอียงลำตัวเล็กน้อยในท่าเทพลีลา แสดงอริยบทของการก้าวพระบาทและหันพระพักตร์ไปสู่คูหาด้านละรูป พระหัตถ์ถือช่อดอกไม้ไม่ใช้การประนมหัตถ์ ให้ความหมายถึงการนำช่อดอกไม้มาบูชาพระพุทธเจ้า ซึ่งภายในคูหาด้านหลังประดิษฐานพระพุทธรูปอยู่ 1 องค์ ประติมากรรมที่ผนังด้านหน้านั้นส่วนใหญ่ชำรุด ที่ยังเหลือ 1 องค์ บริเวณผนังย่อมุมซีกขวาของวิหาร เป็นเทวดานั่งมิได้พนมกร แต่ชูพระหัตถ์ขวาพับขึ้นเหมือนกับการถือช่อดอกไม้ เช่น ประติมากรรมที่วัดพระสิงห์ฯ เนื่องจากเป็นประติมากรรมปูนสูงเกือบลอยตัว และมีขนาดใหญ่ บางองค์ใหญ่กว่าตัวคน ช่างจึงสกัดผนังศิลาแลงแล้วฝังอิฐเป็นโคลนเพื่อยึดเหนี่ยวให้ประติมากรรมติดผนังได้ดี

ประติมากรรมเทวดามีทั้งหมด 70 รูป ยืน 26 และนั่ง 44 รูป เทวดายืนมีขนาดสูงประมาณ 2.50 เมตร ส่วนเทวดานั่งมี 2 ขนาด ขนาดใหญ่หน้าตักกว้างประมาณ 1.25 เมตร ขนาดเล็กหน้าตักกว้างประมาณ 1.05 เมตร

การจัดวางประติมากรรมและองค์ประกอบ

ประติมากรรมเทวดาแห่งวัดเจ็ดยอดนี้ทั้งยืนและนั่งจะมีลักษณะในเรื่องมุทราหรือทิพยกริยา ภังคะหรืออิริยาบถ แลคุณหรือคุณลักษณะต่างๆที่เหมาะสมและสวยงาม กล่าวคือ เทวดาที่ยืนจะอยู่ในท่าดูเรียบง่าย มีอิริยาบถคล้ายๆกัน ซึ่งเกือบแยกกันไม่ออก แต่อาจแบ่งได้ 3 อิริยาบถ คือ

1. ยืนให้ลำตัวเหมือนพิงกับผนังตรง
2. หมุนพระบาททั้ง 2 เอียงไปข้างหนึ่งเล็กน้อย พร้อมกับเอี้ยวสะโพก และเอียงไหล่และหน้าให้อ่อนช้อยเล็กน้อย
3. ยืนโดยหมุนลำตัวเอียงออกจากผนังเล็กน้อย พร้อมกับหันหน้าตรงแต่เอียงพระเศียรและบิดเอี้ยวพระเศียรและพระองค์เล็กน้อยและหันพระบาทไปข้างหนึ่งเล็กน้อยเช่นกัน ส่วนมือนั้นอยู่ในท่าประนม นับเป็นอริยบทที่ค่อนข้างไปทางนาฏลีลาที่อ่อนช้อย นอกจากจะ สร้างมาแล้วยังให้ความรู้สึกความมีชีวิตชีวาอีกด้วย สำหรับที่เป็นองค์นี้ก็มีลักษณะคล้ายกับทำยืนดังกล่าวเช่นกัน ท่านั่งนั้นมีทั้งขัดสมาธิราบธรรมดาและขัดสมาธิเพชร คือเท้าขัดกัน และเห็นฝ่าเท้าหงายขึ้นทั้ง 2 ด้าน

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

องค์ประกอบและการจัดวางประติมากรรมเทวดาในแต่ละช่องของผนังนั้นให้ลักษณะของการจัดองค์ประกอบแบบซ้ำๆ กันแต่ในรายละเอียดรูปพระพักตร์รวมทั้งอารมณ์ที่แสดงออก อารมณ์และเครื่องประดับตกแต่งต่างๆ ไม่ซ้ำแบบกันเลยทำให้เกิดความงามน่าชมไม่น่าเบื่อ นับเป็นรูปแบบของศิลปกรรมที่สูงเด่นของล้านนา นอกจากนี้นายช่างยังได้ออกแบบให้ผนังที่เป็นฉากหลังของเทวดาไม่มีช่องว่างจนเกินไป โดยให้ภูเขาทรงของเทวดาพลิ้วคลี่ย้ายไปปรับกับลายปูนปั้นช่อดอกไม้ ใบไม้แบบต่างๆ ที่จัดวางไว้ได้จังหวะพอดี ช่อดอกไม้บางตำแหน่งปั้นลอยตัวจากผนัง กลีบดอกคลี่บานใบไม้พลิ้วเลียบแบบธรรมชาติเป็นลายพันธุ์พฤกษาชนิดเครือเถา ประกอบกับมีลายประดิษฐ์ที่เป็นแถบพลิ้วอยู่ด้วย องค์ประกอบเหล่านี้ทำให้ผนังดูไม่เรียบจนเกินไปและยังช่วยขับให้องค์เทวดาเด่นขึ้น ดอกไม้มีขนาดต่างๆ กลีบชั้นเดียวและกลีบซ้อน 2 ชั้นเป็นกลีบเล็กและกลีบใหญ่ นอกจากนี้ยังปั้นแต่งจากมุมมองต่างๆ เช่น มุมมองจากด้านบนแสดงให้เห็นการเรียงซ้อนของกลีบดอกและเกสรอยู่ตรงกลาง มุมมองจากด้านข้างแสดงรูปทรงและกลีบดอกทางด้านข้าง นับเป็นการนำเค้าโครงจากธรรมชาติมาประดิษฐ์ให้งดงาม ช่อดอกไม้เหล่านี้เมื่อรวมกับแถบลายประดิษฐ์ที่เป็นองค์ประกอบอยู่ด้วยนั้นทำให้เกิดลีลาการเคลื่อนไหวได้เป็นอย่างดีเสมือนถูกโปรยลงมาเป็นทิพย์มาลีจากสวรรค์ดังกล่าวแล้ว ลายประดับนี้อาจแสดงถึงอิทธิพลของศิลปะจีนที่แพร่สู่ล้านนา ลายปูนปั้นพันธุ์พฤกษาเหล่านี้ได้รับการออกแบบอย่างอิสระและไม่ซ้ำกัน ปรากฏว่ามีแห่งเดียวที่วัดเจ็ดยอด

เสาอิงที่คั่นแบ่งช่องผนังด้านนอกนั้นมีหยักเป็นชั้น ที่ช่วงปลายส่วนตัวเสาช่วงล่างจะปั้นพองนูนออก กล่าวได้ว่าได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบปาละ เสาลักษณะนี้ที่ร่วมสมัยกัน พบที่เจดีย์รายรอบพระวิหารหลวงวัดมหาธาตุลพบุรี เป็นต้น

รูปลักษณะของประติมากรรมเทวดา

หากจะพิจารณาที่รูปประติมากรรมเทวดาในรายละเอียด หรือแต่ละส่วนแล้วจะพบว่ามีความงามที่ลึกซึ้ง พระพักตร์ของเทวดาแต่ละรูปมีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ ยาวรีเป็นรูปไข่และอímอุม ซึ่งมีลักษณะคล้ายศิลปะสุโขทัย พระนลาฏมนกลมบางรูปมีไวรพระศกเป็นรูปเม็ดไข่ปลา คือ ลักษณะกลมแต่ยาวรีเรียงเป็นแนวได้ขอบขวา บางรูปไม่มีเส้นไวรพระศก แต่ปรากฏเป็นเม็ดพระศกเรียงเป็นแถวได้ขอบขวาเลยพระเนตรของประติมากรรมกลมโต ลืมพระเนตรกว้างพอประมาณ พระขนงโก่งพองามแต่งเป็นเส้นคมชัด ส่วนพระนาสิกโด่งเป็นสันคมชัดได้สัดส่วน พระโอษฐ์แถมพระสรวลเล็กน้อย มีเส้นบางเป็นกรอบริมพระโอษฐ์ พระกรรณยาว บางรูปยังมีกมลทลปรากฏอยู่ พระหนุ (คาง) ปั้นยื่นนูนลักษณะกลมพองาม พระศอกกลมมีความยาวพอประมาณมีเส้นขีดรอบพระศอ 2 เส้น ทำให้พระศอปรากฏเป็นลอนนูนเล็กน้อยพองาม พระวรกายและส่วนต่างๆ อímสมบุรณ์ได้สัดส่วน กลมเกลี้ยงเข้ารูปทรง รับผิดชอบพระพักตร์

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

เครื่องทรง-เครื่องประดับ

ภาษาทรงของเทวดาแสดงให้เห็นชัด ในกลุ่มที่เป็นประติมากรรมยืน ทรงภูษิตาภรณ์หรือนุ่งผ้าซ้อนกันเป็นชั้นยาวเกินครึ่งแข้ง นุ่งในลักษณะพันรอบตัวและชักชายพกออกมาห้อยคลุมทางด้านหน้า ทับบางส่วนของเข็มขัดและแถบผ้ารัดเอว ปรากฏชายผ้าเป็นเชิงมาคลุมตะโพกทับกัน 2 ชั้น นอกจากนี้ทางด้านหน้ายังมีแถบผ้าเป็นริ้วขนาดกว้างพอประมาณ ห้อยจากใต้ผ้ารัดเอวลงมาประดับ ส่วนผ้านุ่งลดหลั่นกันเป็นชั้นๆปล่อยให้ชายพริ้วออกจากตรงกลางและด้านข้างทั้ง 2 ข้าง ผ้าริ้วนี้มีการผูกมัดแบบต่างๆบ้างก็ทำคล้ายโบ ส่วนปลายนั้นคลี่ขยายให้ลักษณะสับตัดพลิ้ว สำหรับเทวดายืนหันตัวตรงนี้จะมียอดดอกไม้เป็นดอกประจำยาม ดอกไม้ประดิษฐ์กลีบซ้อนประดับบริเวณตรงกลางของผ้าริ้วด้านหน้า

สำหรับประติมากรรมนั่งทรงภูษา รูปแบบเช่นเดียวกับเทวดายืน การนั่งขัดสมาธิทำให้ขาจึงทับผ้าตามรูปรอยสมกับอริยาบทนั้นๆส่วนชายผ้าจะคลี่ขยายไปติดผนังรอบๆตัว ส่วนล่างและขา

ลักษณะภาษาทรงหรือผ้านุ่งนี้ มีลวดลายตกแต่งเลียนแบบลายผ้านุ่งที่ห้อยกดอกหรือลวดลายต่างๆ ซึ่งแต่ละองค์ไม่ซ้ำแบบกันเลยลายดอกที่ประทับผ้านุ่งนี้ได้ ดังเช่น ภาษาทรงของประติมากรรมองค์ที่ยังเห็นชัด ปรากฏเป็นลายตาตารางสี่เหลี่ยมภายในบรรจุลายดอกสี่กลีบ ส่วนขอบหรือชายผ้าประดับด้วยเม็ดไข่มุกไข่นางอยู่ระหว่างเส้นขอบเป็นแนว

เครื่องประดับเครื่องทรงของประติมากรรมเทวดานั้นนับได้ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญที่แสดงออกถึงความงามและจินตนาการถึงความสูงส่งประกอบด้วยเครื่องประดับเครื่องทรงหลายชิ้น คือ

ศิราภรณ์ เป็นเครื่องประดับสวมศีรษะของรูปปั้นเทวดาทุกองค์มีลักษณะคล้ายกันเป็นชฎาทรงเทริดสูง กล่าวคือ มีลักษณะเป็นรูปทรงกรวยสูงหรือทรงกระบอกซ้อนกันเป็นชั้นๆ ส่วนล่างสุดเป็นกระบังหน้าเป็นแถบกว้าง ทำเป็นเส้นลวดตามแนวยาวบรรจุด้วยเม็ดไข่มุกไข่นาง ภายในเป็นแถว บางแบบก็ทำเป็นห่วงลายกระจัง ลายกนกเหงาเรียงเป็นแถว หรือเส้นลวดคล้องซ้อนกันเป็นปล้องๆตามแนวยาวตรงกลางด้านหน้าประดับประดาด้วยลวดลายดอกไม้ มีขนาดใหญ่เป็นดอกประจำยามดอกสี่กลีบ ดอกหลายกลีบซ้อน 2 ชั้น หรือ เป็นแบบลูกฟักกรอบแว่นหรือเป็นกนกที่ม้วนเข้าหากัน เป็นรูปทรงคล้ายสามเหลี่ยม บางครั้งยังมีดอกไม้ขนาดเล็กกว่าประดับที่ด้านข้างของกระบังหน้าอีกตำแหน่งหนึ่ง ส่วนตัวชฎานั้นประดับลวดลายเช่นกัน เทวดาทุกองค์มีเรือนแก้วซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของรัศมีที่แผ่กระจายออกมาเรือนแก้วมีทรงเป็นรูปไข่ปลายมนแหลมล้อมพระเศียรและพระศอกอุกฤษหรือตุ้มหูส่วนใหญ่ทำเป็นดอกไม้กลมหลายกลีบมีแถบกว้างไปเชื่อมต่อกับปลายหู นอกจากนี้ยังมีลายกนกโค้งงอนต่อจากดอกไม้ยื่นออกมา ทั้งหมดให้ลักษณะคล้ายกรเจียงจอนที่ใช้ประดับหูหรือเป็นส่วนของการเจียกจอนของชฎาหรือมงกุฏ

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

ท่อนบนของเทวดานั้นแม้จะเปลือยองค์ แต่ก็มีเครื่องประดับต่างๆบริเวณอกนี้หลายชิ้น ทำให้เกิดความสง่างามอย่างยิ่ง สร้อยและกรองพระศอ (มาลัยรอบคอ) มีขนาดใหญ่ทำเป็นเส้นลวดขนาน ภายในบรรจุด้วยเม็ดไขปลาหรือลูกแก้ว ขอบนอกของเส้นลวดหรือแฉกล่างของกรองศอประดับด้วยไขปลาหรือลายกนกเหงาห้อยติดกันเป็นแนว บางองค์กรองพระศอทำเป็นเส้นลวดแบบห่วงหรือลายเชือกคล้องกันเป็นเส้นตรง กลางของกรองพระศอเป็นดอกไม้ขนาดใหญ่ ดอกประจายามหรือลูกแก้วขนาดใหญ่แทน เทวดาบางองค์มีรัศมีทรวงปรากฏอยู่ทำเป็นแนวลูกแก้วหรือเม็ดไขปลาเรียงกันเป็นแนว บางองค์ทำเป็นเส้นลวดแทน ตรงกลางคั่นด้วยดอกประจายามหรือดอกไม้ต่างๆ บ้าง ประติมากรรมเทวดาบางรูปมีสายธูรา (สังวาล) คล้องเฉียงทางด้านขวา มีลักษณะเป็นเม็ดไขปลาเชื่อมกันเป็นแนว และมีลายดอกประจายามหรือลูกแก้วสลับอยู่

พาหุรัดที่ทางล้านนาเรียกว่า ม้าว (ม้าวใส่แขนแหวนใส่ก้อย) คือกำไลที่สวมใส่บริเวณต้นแขน ทอกร คือ กำไลที่สวมใส่บริเวณปลายแขนเหนือข้อมือเครื่องประดับทั้งสองชนิดนี้มีลักษณะคล้ายๆกัน คือ ทำเป็นห่วงกำไล 3-4 วง เรียงซ้อนกัน แต่ละวงมีเม็ดไขปลาและลูกแก้วประดับเป็นระยะๆ และบางครั้งระหว่างแต่ละวงมีลูกแก้วหรือเม็ดไขปลาคั่นอยู่ พาหุรัดวงบนสุดจะแต่งพิเศษกว่าวงอื่นๆเช่นประดับด้วยกนกเหงา ลวดลายแบบวงโค้งยื่นออกมาจากตัววงไปทางต้นแขนสำหรับวงโค้งนั้นอาจมีถึง 2 ชั้น ทำเป็นเม็ดไขปลา และวงโค้งตัวบนประดับด้วยลายดอกไม้ นอกจากนี้ พาหุรัดวงบนสุดบางวงจะตกแต่งด้วยลายดอกไม้หรือดอกประจายามบริเวณกลางวงอีกด้วย

รัดพัสเตอร์หรือเข็มขัดมีขนาดใหญ่คือมีความกว้างมาก หัวเข็มขัดมีขนาดใหญ่ประดิษฐ์ให้เห็นเฉพาะเทวดายืนหันตัวตรงหัวเข็มขัดทำเป็นรูปดอกประจายาม เป็นกรอบภายในมีไส้เป็นกลีบดอกไม้บรรจุอยู่ หัวเข็มขัดของเทวดาบางองค์ ออกแบบเป็นลูกฟักกรอบแฉ่น ภายในบรรจุด้วยลายดอกไม้อยู่ตรงกลาง หรือบางครั้งประดิษฐ์เป็นลายกนกเหงาม้วนประกอบอยู่ ซึ่งก็ให้ลักษณะเป็นดอกสี่กลีบเหมือนดอกประจายาม สำหรับสายเข็มขัดนั้นส่วนใหญ่ทำเป็นแถบ 3 แถบ ตามแนวยาวโดยมีเส้นลวดเป็นขอบระหว่างแถบภายในบรรจุด้วยลวดลายต่างๆ ลายกนกเหงา ลายวงโค้ง ลายดอกไม้ เข็มขัดถูกออกแบบให้อ่อนโค้งไปตามรูปทรงของร่างกายส่วนนั้น

กำไลข้อเท้าทำเป็นวงแหวนสวมรอบข้อเท้าให้ลักษณะตกอยู่บนหลังเท้าเนื่องจากมีขนาดใหญ่ กำไลข้อเท้าได้ประดิษฐ์ลวดลายประกอบแต่อย่างใด

เครื่องทรงเครื่องประดับของเทวดาแต่ละองค์คล้ายกัน แต่ไม่เหมือนกันนับเป็นความแยบยลที่สร้างสรรค์ให้เกิดความงามได้อย่างเยี่ยม รูปแบบเครื่องประดับเหล่านี้ อาจเกี่ยวข้องกับที่มีอยู่ในศิลปะสุโขทัย พม่าและจีนด้วย

เครื่องประดับซึ่งมีจำนวนมากนั้นถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดความงาม นับได้ว่าเป็นคตินิยมเช่นเดียวกับประติมากรรมของอินเดียแต่โบราณที่ใช้เครื่องประดับจำนวนมาก โดยเฉพาะรูปประติมากรรมสตรี ซึ่งกล่าวว่าทำให้มีเสน่ห์ และดูเหมือนว่าจะใช้มากกว่าของไทย การใช้เครื่องประดับจำนวนมากซึ่งทำให้จะได้แสดงออกของจินตนาการ และยังสามารประดิษฐ์ให้งดงามและมีโอกาสแสดงลวดลายกนกลายพันธุ์

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

พฤษภษาได้อย่างเต็มที่ ประติมากรรมเทวดาจึงเป็นพื้นฐานที่ให้ศิลปินได้แสดงความวิจิตรของ “ลายไทย” ให้ปรากฏได้โดยการประยุกต์ลายเข้ากับเครื่องประดับ

3) ประติมากรรมเทวดา วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

วัดพระสิงห์เป็นวัดสำคัญ ซึ่งตั้งอยู่ในตัวเมืองเชียงใหม่ พญาผายู หรือ ทรยู หรือ ตายุมหาราช กษัตริย์ล้านนาองค์ที่ 7 (ครองราชย์ พ.ศ. 1887-1910) สร้างขึ้น ครั้งแรกสร้างสญเพื่อบรรจุพระบรมอัฐิและพระ อังคารของพระเจ้าคำฟู เมื่อ พ.ศ. 1888 ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 1890 จึงโปรดให้สร้างเป็นพระอารามขึ้น ชื่อ **วัดพระ เชียง** แต่เรียกกันว่าวัดลีเชียงพระ (ลีแปลว่าตลาด เชียงแปลว่าเมือง คือ ตลาดประจำเมือง) ต่อมาพญาแสนเมือง มาโปรดให้อัญเชิญพระพุทธรูปสิงห์ เมืองเชียงรายที่ได้จาเมืองกำแพงเพชรขึ้นรถบุษบกแห่ เพื่อนำไปประดิษฐาน ณ วัดสุปผาราม แต่รถมาติดอยู่หน้าสนามวัดพระเชียง ชักต่อไปมิได้ จึงได้เชิญพระพุทธรูปสิงห์ประดิษฐานไว้ใน วิหาร นามวัดจึงเปลี่ยนเป็นวัดพระพุทธรูปสิงห์และวัดพระสิงห์สืบมา

ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พระเจ้ากาวิละได้บูรณปฏิสังขรณ์พระอารามต่างๆ ในกำแพงเมือง รวมทั้งวัดพระสิงห์ด้วย แต่ต่อมาวัดก็ร้าง จนประมาณ พ.ศ.2467 เจ้าแก้วนรรัฐเจ้าผู้ครองนครองค์สุดท้ายของ เชียงใหม่ทรงให้บูรณะวัดและได้รับการสถาปนาเป็นพระอารามหลวง

โบราณวัตถุสถานที่สำคัญของวัด คือ พระอุโบสถ หอไตร และวิหารลายคำ ซึ่งส่วนใหญ่ได้รับการ บูรณะปฏิสังขรณ์ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และครั้งหลังเมื่อประมาณ พ.ศ.2476 สำหรับจิตรกรรมฝาผนังวิหาร ลายคำนั้น ในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ หอไตรนั้น รูปทรงและโครงสร้างเป็นของที่มีแต่เก่าในสมัย พญาติโลกราช สร้างเมื่อ พ.ศ.2020

3.1) ประติมากรรมที่หอไตร

รูปที่ 2.5 : ประติมากรรมหอไตร วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

ที่มา : ผู้วิจัย

หอไตรหรือหอธรรมของวัดพระสิงห์เป็นหอไตรที่งดงามมากของล้านนา มีรูปทรงได้สัดส่วนและการตกแต่งไม่มีที่ใดเหมือน เป็นอาคาร 2 ชั้น ด้านล่างเป็นปูนเจาะหน้าต่างด้านข้างๆ ละ 4 ช่อง มีประตู 1 ช่อง ที่ด้านหลัง ด้านหน้ามีบันไดขึ้นไปชั้นสองระหว่างช่องหน้าต่าง -ประตูประดับด้วยประติมากรรมปูนปั้นเป็นเทวดา โดยรอบรวมจำนวนทั้งหมด 16 องค์ และมีขนาดสูงประมาณ 160-180 ซม. ด้านบนและด้านล่างมีลายปูนปั้นเป็นสัตว์หิมพานต์ ชั้นบนเป็นไม้ประดับด้านนอก ด้วยลายสลักไม้ตีกรอบสี่เหลี่ยมย่อมุม แกวบนเป็นลายเขียน แกวล่างปิดกระจกเป็นรูปดอกไม้ ชุ่มประตูของชั้นบนรวมทั้งหน้าบัน โถงคิ้ว และเสาประดับตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้น

สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

กรอบเข็มเป็นกนกหงาแบบล้านน่านามีนกยูงและและมกรมีลายพันธุ์พฤกษาประดับทั่วไป นับเป็นการตกแต่งที่ประณีตงดงามยิ่ง

ประติมากรรมปูนปั้นเทวดานูนสูงนี้ ยืนตรงบนฐานปัทม์ และมี 1 องค์ ที่อยู่ด้านหลังยืนอยู่บนหลัง มอม หรือสิงห์มอมทุกองค์ประนมหัตถ์ ยกเว้น 5 องค์ ที่มีได้ประนมหัตถ์ คือที่อยู่บริเวณด้านข้างของมุมน้ำของอาคารทั้ง 2 ข้าง 2 องค์ องค์ที่อยู่ผนังหน้าด้านซ้าย 1 องค์ และที่อยู่บริเวณผนังด้านหลังแต่ละข้างประตู 2 องค์ รวมทั้งหมด 5 องค์ นั้น มีได้ประนมหัตถ์ แต่มือข้างหนึ่งถือดอกไม้โดยงอที่ศอกให้ดอกไม้อยู่สูงระดับไหล่ ส่วนอีกมือหนึ่งนั้นทิ้งวางในลักษณะต่างๆ เช่น วางอ่อนช้อยที่ระดับสะโพกหรือเท้าสะเอวหรือถือดอกไม้ ส่วนองค์ที่อยู่ด้านขวาของของประตูหลังนั้นจับนิ้วคล้ายกับพ่อนรำ ส่วนอิริยาบถนั้นมีการเอี้ยวตัวเอียงหน้าเล็กน้อยและมีอีก 1 องค์ คือ องค์ที่อยู่บริเวณด้านหน้าซ้ายของอาคารอยู่ในอิริยาบถเหาะหรือเทพลีลาโดยพระหัตถ์ทั้ง 2 ข้าง ถือช่อดอกไม้ แม้เทวดาส่วนใหญ่จะยืนตรง แต่อีกหลายองค์ที่เอียงพระพักตร์เอี้ยวพระกายรวมทั้งการวางพระกรในลักษณะต่างๆ นับเป็นอิริยาบถที่ทำให้เกิดความอ่อนช้อยเหมือนนาฏลีลา หรือเทพลีลา

ประติมากรรมเทวดาทุกองค์มีพระพักตร์กลมมน พระเนตรโตพอประมาณพระขนงโค้งงอนมากแบบเมืองเหนือ ทรงมงกุฎยอดแหลมทรงสูง มีเครื่องประดับต่างๆ คือ กรองพระศอ กุณฑลรูปดอกไม้ กรรเจียกทองกร พาหุรัด ทับทรวง กำไลข้อเท้า และสังวาล เป็นต้น มีอยู่ 1 องค์ ที่อยู่ที่มีมุมน้ำขวาของอาคาร ปั้นพระพักตร์เป็นพรหม 4 หน้า เทวดาเหล่านี้มีเรือนแก้วรอบพระเศียร ยกเว้นองค์ที่อยู่ตรงมุมน้ำขวาของอาคารภูเขาที่ทรงมีลวดลายต่างๆ เช่น เป็นลายตา ตารางภายในบรรจุดอกไม้ หรือเป็นลายดอกไม้กลมเฉยๆ ลักษณะการทรงภูษานั้นคล้ายกับที่วัดเจ็ดยอด ชายผ้าตอนบนคลี่ขยายออกมาคลุมรัดพัสดุ์ (เข็มขัด) มีแถบผ้าเป็นแถบๆ ย้อยจากตรงกลางแผ่ขยายไปทั้ง 2 ข้าง ส่วนรัดพัสดุ์นั้นทำเป็นแถบกว้างมีขอบเป็นแนวภายในบรรจุเม็ดไข่มุก หั้วเข็มขัดไม่ทำแบบยลเท่าที่วัดเจ็ดยอด หรือวัดโลกโมฬี

เทวดาทั้งหมดนี้เชื่อกันว่าถูกบูรณะจนดูเป็นยุคหลังในสมัยรัตนโกสินทร์จะเป็นเมื่อคราวบูรณะครั้งหลัง ฝีมือความงามและสุนทรีย์ภาพนั้นด้อยกว่าเทวดาแห่งวัดเจ็ดยอดอยู่บ้าง แต่ในภาพรวมหอไตรแห่งนี้นับว่างามเป็นเลิศกว่าที่ใด

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

3.1) ประติมากรรมที่พระอุโบสถ

รูปที่ 2.6 : ประติมากรรมที่พระอุโบสถ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

ที่มา : ผู้วิจัย

พระอุโบสถของวัดพระสิงห์เป็นอาคารทรงล้านนา ผนังด้านข้างเจาะเป็นช่องมีซี่ไม้กรูเป็นช่องเล็กๆ มีมุขโถงและประตูเข้าทั้งข้างหน้าและหลัง ภายในมีโถงพระเจ้า ทำเป็นซุ้มมณฑปอยู่ตรงกลาง ประดิษฐานพระพุทธรูปประธาน 2 องค์ หันหลังชนกัน กล่าวว่าเป็นพระอุโบสถที่สามารถทำสังฆกรรมได้ทั้ง 2 ด้าน ซึ่งในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ว่ามีไว้สำหรับภิกษุและภิกษุณีในสมัยโบราณ แต่ไม่น่าเป็นไปได้ เพราะภิกษุณีหมดไปตั้งนานแล้ว โถงพระเจ้านี้มีลักษณะเป็นทรงปราสาทประดับด้วยลวดลายปูนปั้นแบบล้านนา บริเวณผนัง-เสาด้านนอกของซุ้มเป็นปูนปั้นลายรดน้ำ ลายหน้ากระดานเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ซึ่งลักษณะของลวดลายเป็นแบบรัตนโกสินทร์ แสดงว่าคงได้รับการบูรณะในภายหลัง ส่วนบนของซุ้มนั้นเป็นปูนปั้นรูปนกยูงอยู่บนยอดแต่ละข้างของเสาซุ้มมีหางเป็นกนกเหงา ตรงรอยบรรจบของสันหลังคาที่มุมเป็นปูนปั้นรูปมกร

มีประติมากรรมเทวตาประดับที่มุมทั้งสี่ของโถงพระเจ้ายืนบนฐานปัทมประคองอัญชลี ยกเว้นอยู่ 1 องค์ ที่ประนมหัตถ์ถือดอกไม้ ทรงเครื่องทรงครบมงกุฎทรงสูง ทรงเครื่องประดับครบแม้กระทั่งทรงพระฉำรงและมีก้านไขว้พระบาทพระกฤษณะเป็นรูปดอกไม้ พระภูษาทรงของแต่ละองค์นั้นแบบยลสวยงามไม่ซ้ำกัน

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

โดยจะมีแถบผ้าเป็นริ้วกระหวัดพันเกาะเกี่ยวกัน ส่วนใหญ่อยู่บริเวณตรงกลางองค์และปล่อยชายแผ่ขยายบริเวณด้านข้าง นอกจากนี้ยังมีผ้าคาดเอวและรัดพัสด์ด้วย เนื่องจากประติมากรรมมีขนาดเล็ก ลวดลายของเครื่องประดับจึงมิได้ทำละเอียด เช่น วัดเจ็ดยอด แต่ก็นับว่างามเหมือนกัน พระพักตร์กลมมน พระเนตรกลมโต ริมพระโอษฐ์หนา พระนาสิกโด่ง โดยกายรวมให้ความรู้สึกสงบนิ่ง

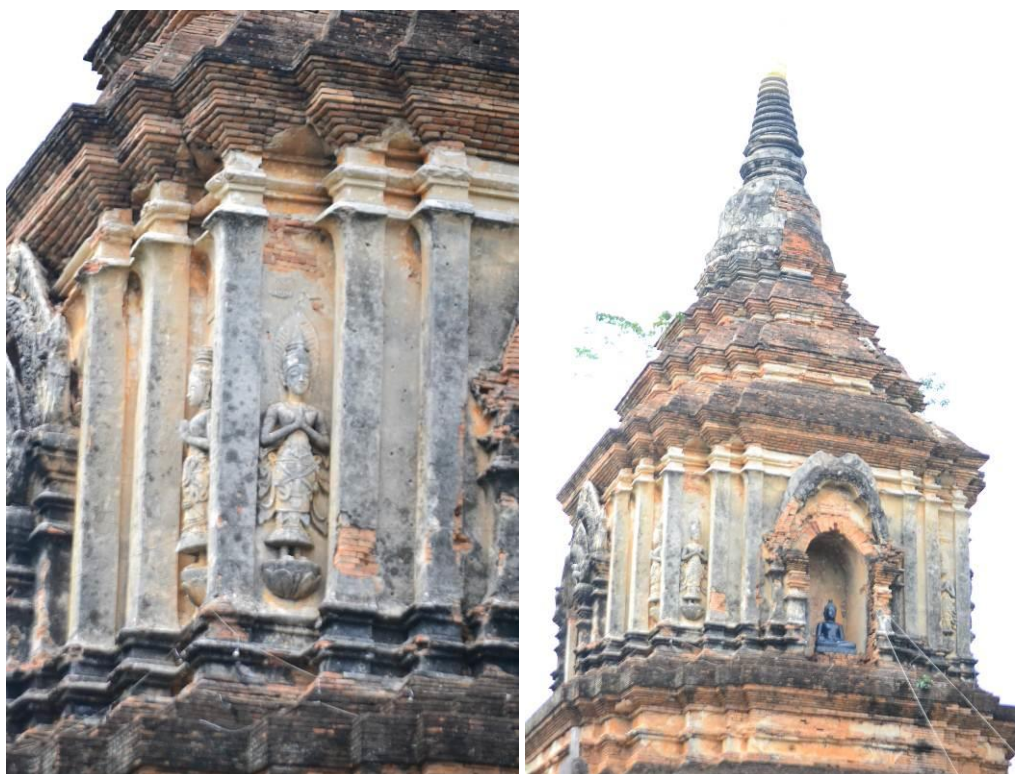
บริเวณประตูเข้าสู่ภายในพระอุโบสถทั้งด้านหน้าและหลังทำเป็นซุ้มตกแต่งแบบล้านนา ส่วนบนของซุ้มประกอบด้วยหงส์อยู่คนละข้างของหัวเสา มีลายพันธุ์พฤกษาประกอบเป็นส่วนบนของซุ้ม อีกชั้นหนึ่งเป็นนาคชูคองมาอยู่สองข้างของเสาลำตัวทอดโค้งและหางไปพันเกี่ยวกันที่ตรงกลาง บริเวณเสาขอบซุ้มตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นแบบล้านนา บริเวณมุม 2 ข้าง ของเสาซุ้มประดิษฐานเทวดาปูนปั้นประทับยืนบนหลังมอม เอี้ยวพระกายและพระพักตร์เล็กน้อย พระหัตถ์ทั้งสองข้างจับช่อดอกไม้ที่มีก้านยาว โดยพระหัตถ์ข้างหนึ่งจับโคนข้อที่ระดับพระนาภี ส่วนพระกรอีกข้างหนึ่งงอและใช้พระหัตถ์จับที่ใกล้ปลายช่อระดับไหล่ ลักษณะพระพักตร์ มงกุฎเครื่องประดับและภัตราภรณ์คล้ายกับเทวดาที่หอไตร มีผู้กล่าวว่าเทวดาที่ประดับซุ้มประตูเข้าพระอุโบสถนี้เหมือนกับว่าจับเพื่อประดับ คล้ายกับเป็นส่วนเกิน และการแต่งกายของเทวดาอาจจะมากเกินไป

บริเวณผนังด้านหน้าทางทิศใต้ของพระอุโบสถตรงบริเวณยกเก็จย่อมุม มีประติมากรรมนูนสูงรูปเทวดาปั้นติดอยู่ เป็นเทวดายืนตรงบนฐานบัวหงาย ขนาดประมาณครึ่งหนึ่งของตัวคน องค์ซ้ายของอาคารประนมหัตถ์ ส่วนองค์ขวาคล้ายประนมหัตถ์ประคองพุ่มดอกไม้ ประติมากรรมทั้งสององค์นี้มีลักษณะรายละเอียดคล้ายกับที่หอไตร มีฉัตรชั้นเดียวประดับอยู่เหนือพระเศียรทั้งสองพระองค์

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

4) ประติมากรรมเทวดาที่สถูปเจดีย์ วัดโลกโมฬีอาราม

รูปที่ 2.7 : ประติมากรรมเทวดาที่สถูปเจดีย์ วัดโลกโมฬีอาราม

ที่มา : ผู้วิจัย

วัดโลกโมฬีอาราม เป็นวัดร้างอยู่นอกกำแพงเมืองเชียงใหม่ค่อนไปทางตะวันตกเฉียงเหนือในตำบลช้างเผือก เป็นบริเวณที่เรียกว่าบ้านหัวเวียงวัดโลกโมฬีอาราม เป็นวัดที่มีมาแต่สมัยพญากือนา โดยได้เคยใช้เป็นทั้งที่รับรองและจำพรรษาของพระเถระรามัญ ที่นำพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์มาเผยแพร่ ต่อมาพระเมืองเกษเกล้า(พระเมืองเกษ)ทรงสถาปนาให้เป็นพระอารามใหญ่เมื่อ พ.ศ. 2070 ในปัจจุบันเหลือแต่สถูปเจดีย์ที่บรรจุพระอัฐอัฐของพระเมืองเกษเกล้า

สถูปเจดีย์องค์นี้นับว่าเจดีย์ทรงปราสาทขนาดใหญ่ รูปแบบล้านนา คล้ายกับสถูปเจดีย์ที่บรรจุพระอัฐอัฐของพญาลิไทราช ณ วัดโพธารามมหาวิหารประกอบด้วยฐานเชิงบัวลูกแก้วตั้งรับเรือนธาตุซึ่งมีองค์ระฆังซ้อนอยู่อีกชั้นหนึ่งตัวเรือนธาตุมีลักษณะสี่เหลี่ยมมีซุ้มจะนำสี่ทิศและย่อเก็จบริเวณมุมซึ่งประดับด้วยประติมากรรมเทวดายืนประนมหัตถ์มุละ 2 องค์ รวมเป็น 8 องค์

ประติมากรรมที่สถาปัตยกรรม

ประติมากรรมเทวตาเป็นประติมากรรมนูนสูงเกือบลอยตัว มีขนาด เท่าๆ คน ประทับยืนบนฐานบัวหลาย ค่อนข้างยืนตรง พระพักตร์ค่อนข้างรีเป็นรูปไข่เล็กน้อยไม่อวบกลมเหมือนที่วัดมหาโพ-ธาราม พระเนตรกลมโตปานกลาง พระโขนงโก่งโค้ง พระนาสิกโด่งมีสันคม ริมพระโอษฐ์บาง บางองค์ทรงพระสรวลเล็กน้อย บางองค์ริมพระโอษฐ์มีเส้นแบ่งเป็น 2 ชั้นบางๆ ทรงมงกุฎทรงกรวยเทริดเป็นชั้นๆ ยอดสูงแหลมล่างสุดเป็นกระบังหน้าที่มีความกว้างมาก ซึ่งขอบล่างโค้งมนไปตามรูปพระนลาทรหรือบางองค์มีโค้งเว้าหลายโค้ง ตรงกลางของกระบังหน้าทำเป็นรูปดอกไม้หลายกลีบดอกสีกลีบหรือดอกประจายามมักมีกลีบซ้อนหลายชั้นและมีขนาดใหญ่ ส่วนที่เหลือของกระบังหน้าประดับลวดลายเป็นกนกเหงาชั้นเดียว ลายไข่ปลา ลายห่วงและลายกลีบดอกเรียงเป็นแถวซ้อนกัน เป็นต้น ส่วนที่เหลือของมงกุฎประดับด้วยลายกนกกลายเครือเถาพอให้เห็นได้ บางองค์มีเรือนแก้วลักษณะรูปไข่ยอดแหลมทุกองค์ ภายในเรือนแก้วมีกนกเหงาเรียงเป็นแถวจากขอบ ซึ่งเป็นลักษณะคล้ายกับประติมากรรมเทวตาบางองค์ที่วัดมหาโพธาราม

เครื่องทรงประดับแพรพราวต่างกันไปตามแต่ละองค์ กรองพระศอมีขนาดใหญ่ประดิษฐ์เป็นลายกนกกลายดอกไม้และเม็ดไข่เรียงเป็นแถว ๆ ระหว่างเส้นลวดขอบล่างสุดประดิษฐ์เป็นลายกนกเหงาเรียงติดกันเป็นแถวกรองพระศอมีลักษณะคล้ายกับประติมากรรมที่วัดมหาโพธารามประติมากรรมบางองค์ยังปรากฏมีรัดทรงให้เห็น ทำเป็นแทบกว้าง ประมาณคาดรัดตัวระดับของทรงอกและท้องหัวของรัดทรงมีลักษณะสี่เหลี่ยมวางขวาง ประดิษฐ์เป็นดอกประจายาม ส่วนตัวสายรัดทรงนั้นเท่าที่พอปรากฏเห็นนั้นเข้าใจว่าประดิษฐ์เป็นลายดอกเรียงเป็นแนวไม่ปรากฏว่ามีสายสังวาลให้เห็น

พาหุรัดหรือกำไลที่สวมใส่ต้นแขนและท่อนกรหรือกำไลที่ใส่ปลายแขนนั้นประดิษฐ์เป็นวงซ้อนกัน มีความนูนสูงต่ำลดหลั่นกัน โดยวงตรงกลางจะนูนกว่าวงบนและวงล่าง ถัดจากขอบบนขอบล่างอาจมีลายกนกเหงา หรือ ไข่ปลาประดับอยู่ประติมากรรม องค์ที่อยู่มุมตะวันออกเฉียงเหนือชั้นนี้ประดับประดาพาหุรัดและท่อนกรมากเป็นพิเศษ โดยทำเป็นช่องกนกเหงาทำเป็นวงขนาดใหญ่โค้งออกมาจากวงปรากฏเป็นลายกนกเติมไปทั้งแขน ลักษณะที่คล้ายกับวัดมหาโพธาราม แต่มีลวดลายประดับมากกว่า

กุดมทนต์นั้นประดิษฐ์เป็นดอกไม้หลายกลีบ เป็นกลีบซ้อนแล้วมีเมล็ดลูกแก้วกลมและตุ่มน้ำย้อยห้อยถัดลงมา ยังมีช่อลายกนกยื่นออกจากดอกไม้ให้ลักษณะกระเจิกจรที่ใช้ประดับหู หรือเป็นส่วนของมงกุฎลักษณะนี้เป็นกับวัดที่มหาโพธาราม

รัดพัสดุ หรือเข็มขัดนั้นมีขนาดใหญ่ บางองค์เหมือนจะมีขนาดที่ใหญ่กว่าที่วัดมหาโพธาราม เนื่องจากประติมากรรมเทวตาเป็นหันหน้าตรง หัวเข็มขัดจึงประดิษฐ์ให้เห็นได้ชัด ส่วนใหญ่แล้วไม่ปรากฏ มีผ้าคาดเอวมาปิดเข็มขัดเหมือนกับที่วัดมหาโพธาราม แต่มีอยู่องค์หนึ่งที่ชายผ้ายื่นมาปิดบางส่วนของเข็มขัดบริเวณ

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

ด้านข้าง หัวเข็มขัดส่วนใหญ่ทำเป็นดอกประจายามขนาดใหญ่บรรจุลวดลายไม่ซ้ำกันบ้างเป็นลายกลีบดอกเฉยๆ บ้างเป็นลายกลีบดอกหลายกลีบอยู่ตรงกลาง ลักษณะกลีไปตามแนวยาวและล้อมรอบออกเป็นชั้นๆ ด้วยลาย กนก นับได้ว่าเป็นการประดิษฐ์รูปแบบดอกประจายามให้แยบยลสวยงามออกไป หัวเข็มขัดดังกล่าวนี้พบที่ ประติมากรรมองค์ตะวันออกเฉียงเหนือ นับว่าวิจิตรงดงามยิ่ง สำหรับตัวสายเข็มขัดของประติมากรรมเทวดาองค์ หนึ่งนั้นทำเป็นแถบตามแนวยาวโดยมีเส้นลวดเป็นแนวแบ่ง ภายในประดิษฐ์เป็นลายกนกเหงา ขอบล่างพบเป็นลาย กลีบดอกประดิษฐ์ กำไลข้อเท้าทำเป็นวงแหวน 1-2 วง ซึ่งบางองค์พบว่ามียอดดอกประจายามประดับอยู่ทาง ด้านหน้าของกำไลด้วย

ภาษาทรงนัยยาวกรอมเลยครึ่งพระสงฆ์ มีลวดลายประดับ ที่เห็นได้ชัดบริเวณด้านล่างของผ้าทำเป็น ลายตะแกรงสี่เหลี่ยมมีลายดอกไม้ประกอบหรือเป็นลายดอกไม้ประดับโดยทั่ว ประติมากรรมบางองค์ประดิษฐ์ลาย ที่เชิงผ้าอย่างสวยงาม เช่นเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์กลับหัวอยู่ที่แกว่งของเชิงผ้า มีเส้นลวดลายบัวแบ่งจากแถบ บนซึ่งเป็นลายกนกประดิษฐ์เป็นแนวโดยรอบ ทั้งหมดให้ลักษณะของลายเชิงผ้าหรือลายขอบทั่วๆ ไป บางองค์จะ เห็นชัดว่าชายผ้าพุ่งพันตัวมาบรรจบกันตรงข้างหน้าและประดิษฐ์ชายให้พลิ้ว โค้งงอไปมา อย่างไรก็ตามบริเวณ ด้านหน้าของภาษาทรงจะถูกบังด้วยแถบผ้าที่ทำเป็นริ้ว เกี่ยวโยงกันไปมาด้วยรูปแบบต่างๆ กัน ไม่ซ้ำกัน บ้างก็ ผูกมัดเป็นโบอยู่ด้านข้าง ส่วนปลายของแถบผ้าเหล่านี้ปล่อยทิ้งแผ่ขยายออกไปด้านข้าง ลักษณะแถบผ้าเหล่านี้มี ความแยบยลกว่าที่วัดมหาโพธาราม และได้ความงดงามอ่อนหวานอีกรูปแบบหนึ่ง

ผนังด้านหลังรอบรูปประติมากรรมเหล่านี้ปล่อยเรียบ ไม่มีลวดลาย แต่ก็ดูไม่โล่งจนเกินไปเพราะ เป็นพื้นที่ขนาดเล็กแต่จะมีฉัตรกางกั้นเหนือเศียรประติมากรรมทุกองค์เป็นฉัตรชั้นเดียวลอยอยู่เฉยๆ ขอบฉัตร ด้านบนประดับด้วยลายกนกที่ดูเรียบง่ายแต่งดงาม ส่วนเชิงล่างของฉัตรประดิษฐ์ให้ดูเหมือนเป็นเชิงผ้า แต่บางองค์ ก็ทำลายกนกเสริมขึ้นมาให้งดงาม

ประติมากรรมเทวดาแห่งวัดโลกโมฬีฯ นี้มีจุดเด่นที่ลวดลายประดับ โดยเฉพาะ ที่หัวเข็มขัด โดย ประดิษฐ์ลายกนกที่ลวดลายอ่อนช้อยงดงาม แม้ว่ารูปทรงพระพักตร์หรืออริยบทจะไม่งามเท่าที่วัดมหาโพธารามก็ ตาม

สถาปัตยกรรมแห่งวัดโลกโมฬีฯ นี้ น่าจะสร้างในสมัยพระนางมหาเทวีจิรประภาซึ่งเป็นรัชกาลถัดจาก พระเมืองเกษเกล้าก็เป็นได้

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

5) อนุสาวรีย์พ่อขุนเม็งราย วัดพระแก้วเชียงราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

ตั้งอยู่ วัดพระแก้วเชียงรายอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย พระธรรมราชานุวัตร เจ้าอาวาส คณะสงฆ์-ศรัทธาวัดพระแก้วได้จัดสร้างอนุสาวรีย์พ่อขุนเม็งรายมหาราช ในเครื่องทรงกษัตริย์นักรบ แบบชาวเหนือ ประกอบพิธีหล่อที่โรงหล่อต้นยางหลวง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2555 ประกอบพิธีสมโภชในวันที่ 29 กันยายน 2555

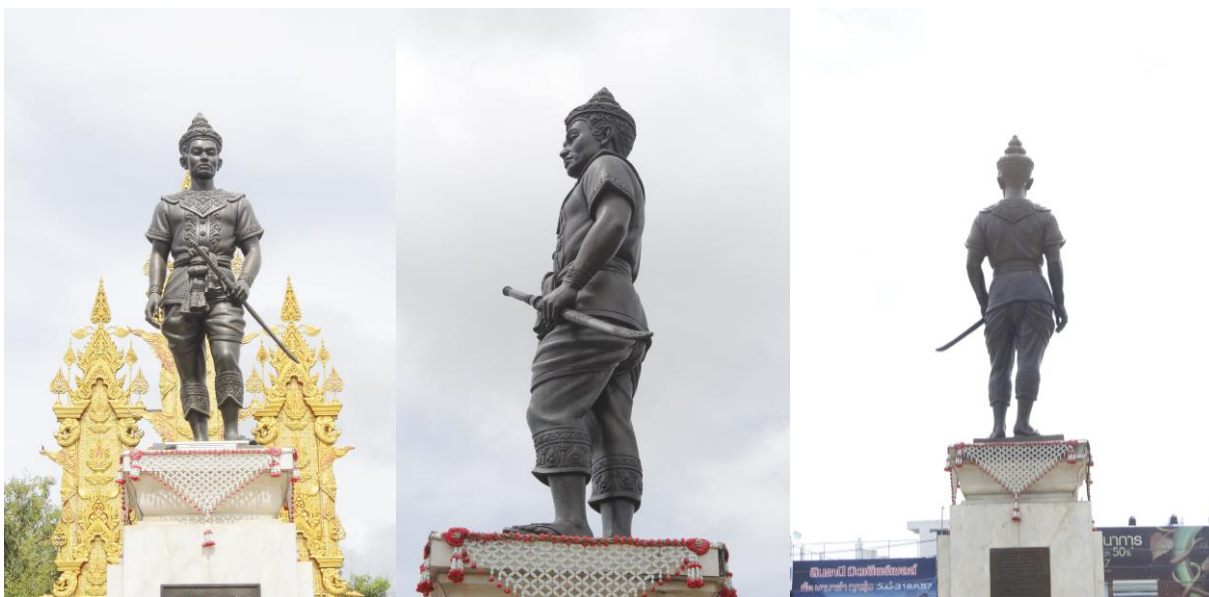
รูปที่ 2.8 : อนุสาวรีย์พ่อขุนเม็งราย วัดพระแก้วเชียงราย

ที่มา : ผู้วิจัย

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

6) อนุสาวรีย์พญามังราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

รูปที่ 2.9 : อนุสาวรีย์พญามังราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

ที่มา : ผู้วิจัย

อนุสาวรีย์พญามังรายประดิษฐานอยู่ที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย บริเวณริมถนนทางออกไปสู่อำเภอแม่จัน อำเภอเชียงแสน และอำเภอแม่สาย โดยประชาชนชาวเชียงรายได้ร่วมกันบริจาคเงินสร้างอนุสาวรีย์แห่งนี้ขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2510 เพื่อรำลึกถึงพระเกียรติคุณของพระองค์ที่ได้ทรงก่อกำเนิดเมืองเชียงราย

ลักษณะของอนุสาวรีย์พ่อขุนเม็งราย เป็นพระรูปของพระองค์หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ขนาดเท่าครึ่งของคนธรรมดา ทรงเครื่องพระมหากษัตริย์สมัยโบราณ ประทับยืนบนฐานสูงประมาณ 3 เมตร ทรงถือดาบด้วยพระหัตถ์ซ้ายแนบกับพระเพลาที่ฐานจารึกว่า “พ่อขุนเม็งรายประสูติ พ.ศ. 1782 สวรรคตเมื่อ พ.ศ. 1860 ทรงสร้างเมืองเชียงรายขึ้นเป็นเมืองแรก พ.ศ. 1805 ทรงรวมอาณาจักรล้านนาให้เป็นปึกแผ่น และทรงสร้างสามัคคีระหว่างชนชาติไทย”

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

7) อนุสาวรีย์พญางำเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

รูปที่ 2.10 : อนุสาวรีย์พญางำเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ที่มา : ผู้วิจัย

อนุสาวรีย์พญางำเมืองสร้างขึ้นเป็นที่สักการบูชาด้วยสำนึกในพระคุณ โดยการอนุญาตของกรมศิลปากร มีสมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราชเสด็จเป็นองค์ประธานวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2525

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารเสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ทรงเททองหล่อพระรูป ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2528 ลักษณะของอนุสาวรีย์พญางำเมือง เป็นรูปหล่อพระรูปของพระองค์ประทับยืนบนแท่นสูงประดิษฐานอยู่ในบริเวณ ริมกว๊านพะเยา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

8) อนุสาวรีย์สามกษัตริย์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

รูปที่ 2.11 : อนุสาวรีย์สามกษัตริย์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ที่มา : ผู้วิจัย

ตั้งอยู่ ณ บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ (หลังเก่า)

ความเป็นมาของการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ คือเมื่อปี พ.ศ.2512 ได้มีประชาชนชาวเชียงใหม่กลุ่มหนึ่ง นำโดยพระครูศรีธรรมคุณ (กมล โชติมนโต) อดีตเจ้าอาวาสวัดสันป่าข่อย (ต่อมาเป็นเจ้าของพระศรีธรรมนิเทศ์ รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่) ร่วมกับสมาชิกพุทธสมาคมยุวพุทธสมาคม ข้าราชการ พ่อค้า และประชาชน เสนอความคิดที่จะสร้างอนุสาวรีย์พระญามังราย (พ่อขุนเม็งราย) เพื่อเป็นการรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณและพระปรีชาสามารถของพระองค์ท่านที่ได้สร้างเมืองเชียงใหม่ให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุขตลอดมา

ดังนั้น จึงได้มีการตั้งคณะกรรมการจัดทำการศึกษาการประชุมกันหลายครั้งหลายหน นับตั้งแต่ครั้งแรกที่ ฯพณฯ สุกิจ นิมมานเหมินท์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในขณะนั้นได้ให้ความเห็นว่าควรสร้างเป็นพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ได้แก่ พระญามังราย (พ่อขุนเม็งราย) พระญาร่วง (พ่อขุนรามคำแหงมหาราช) และพระญางำเมือง เนื่องจากทั้งสามพระองค์เป็นผู้ร่วมกันวางผังเมืองสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้น ซึ่งเป็นความคิดตรงกับนายแพทย์มนู แม่นมนตรี คณะกรรมการการสร้างอนุสาวรีย์ในครั้งนั้น จึงมีการเสนอต่อประชุมคณะกรรมการ ฯพณฯ พุทธสถานเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2512

ต่อมาในปี พ.ศ. 2518 คณะกรรมการกลุ่มเดิมมีการประชุมครั้งใหม่และได้แต่งตั้งคณะกรรมการก่อสร้างโดยมีหม่อมธาดา ขุนศึกเม็งราย เป็นประธาน และได้จัดทำหนังสือถึง ฯพณฯ หม่อมราชวงศ์ศีกฤทธิ

สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

ปราโมช นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น เพื่อขออนุญาตสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ขึ้น ณ สวนสาธารณะของเทศบาลนครเชียงใหม่ ประตุท่าแพ ในขณะที่มีมติการก่อสร้างยังไม่มีข้อยุติกัน ได้มีการเปลี่ยนประธานคณะกรรมการการก่อสร้างฯ จากหม่อมธาดา ชุนศึกเม็งราย มาเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ จากนั้นในปี พ.ศ.2520 นายประเทือง สนิธิพงษ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ในขณะนั้น (พ.ศ.2520-2523) ได้จัดประชุมอีกครั้งหนึ่งซึ่งผลการประชุมออกมาว่าควรที่จะเปลี่ยนสถานที่สร้างเป็นบริเวณสนามเด็กเล่นท่าแพ ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับสวนสาธารณะของเทศบาล ต่อมาจึงมีการติดต่อกับทางกรมศิลปากรให้ออกแบบพระแท่นประดิษฐานพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์จำลอง ออกแบบเหรียญสามกษัตริย์จำลอง ออกแบบเหรียญสามกษัตริย์และข้อความจารึกบนเหรียญสามกษัตริย์

ในปี พ.ศ.2524 นายชัยยา พุนศิริวงศ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ในขณะนั้น (พ.ศ.2524-2530) ได้จัดประชุมและแต่งตั้งคณะกรรมการจัดหาทุนก่อสร้างปฏิมาปั้นพระรูปอนุสาวรีย์ขึ้นและเพื่อให้การก่อสร้างสำเร็จเรียบร้อยเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2525 ทางจังหวัดจึงได้จัดให้ทำพิธีบวงสรวงดวงพระวิญญาณกษัตริย์ทั้งสามพระองค์ขึ้น ณ ศาลพระญามังราย สี่แยกกลางเวียง ครั้งนี้ถือเป็นปฐมฤกษ์ของการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ ในครั้งนั้นคณะกรรมการเห็นพ้องกันว่าควรจัดสร้างเหรียญสามกษัตริย์เป็นเหรียญทอง เหรียญเงินและเหรียญทองแดง เพื่อให้ประชาชนเช่าบูชาและนำเงินที่ได้มาเป็นทุนในการสร้างอนุสาวรีย์ฯ ต่อไป

ทว่าการติดต่อกับกรมศิลปากรให้ปั้นพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ มีปัญหาในเรื่องระยะเวลาที่ต้องใช้ถึง 3 ปี ซึ่งทางจังหวัดเชียงใหม่เห็นว่ายาวนานเกินไป คณะกรรมการจึงมอบให้คุณไข่มุกด์ ชูโต เป็น ปรมากรรับผิดชอบในเรื่องการปั้นซึ่งจะใช้เวลาประมาณ 1 ปี จนกระทั่งเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ.2526 คณะกรรมการจึงมีมติให้ก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ขึ้น ณ บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ (หลังเดิม) ดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน จากนั้นเมื่อปลายเดือนสิงหาคมของปีเดียวกัน การก่อสร้างพระบรมรูปอนุสาวรีย์ฯ จึงสำเร็จเรียบร้อย และมีการอัญเชิญจากกรุงเทพมหานครมายังเชียงใหม่เมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2526 ต่อมาในวันศุกร์ที่ 23 กันยายนของปีนั้น มีพิธีบวงสรวงพระวิญญาณของสามกษัตริย์เพื่ออัญเชิญพระบรมราชานุสาวรีย์ฯ ขึ้นประดิษฐานบนพระแท่น ณ บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ (หลังเดิม) สำหรับลักษณะของพระบรมรูปสามกษัตริย์ซึ่งได้รับการออกแบบดำเนินการปั้นหล่อ โดยคุณไข่มุกด์ ชูโต มีดังนี้ คือหล่อด้วยทองเหลืองและทองแดงรมดำ มีขนาดเท่าครึ่ง คือใหญ่กว่าคนธรรมดาครึ่งหนึ่ง จากพระบาทถึงพระเศียร ไม่รวมยอดมงกุฎมีความสูง 2.70 เมตร กษัตริย์ทั้ง 3 พระองค์ทรงพระภูษายาวเกือบถึงข้อพระบาท ทรงรัดพระองค์ ไม่ฉลองพระองค์แต่ทรงทรงกรองพระศอ สังกวาล พาหุรัด วลัยพระกรจำนวนหลายองค์และวลัยพระบาท ซึ่งแต่ละพระองค์ไม่ทรงซ้ำแบบกัน แม้แต่เครื่องประดับพระเศียรก็แตกต่างกัน คือของพระญามังรายและพญางำเมือง นำแบบอย่างมาจากวัดเจดีย์เจ็ดยอดจำนวน 2 แบบ ซึ่งมีความสวยงามที่สุด สำหรับพระญาร่วงทรงมงกุฎน้ำเต้า ซึ่งเป็นทรงสุโขทัย นอกจากนี้กษัตริย์ทั้งสามพระองค์ประทับยืนในลักษณะที่พระญามังรายประทับยืนกลาง สองพระกรโอบไปเบื้องพระปฤษฎางค์ของพระสหายอย่างสนิทสนม ทรงทอดพระเนตรมายังพระญาร่วงซึ่งประทับยืนเบื้องซ้ายและทรง

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

ท้าวพระหัตถ์ข้างซ้ายไว้บนปั้นพระองค์ กำลังทรงชี้พระดรรชนีข้างขวาสูงพ้นปฐพี แสดงถึงพระราชดำรัส ซึ่งปรากฏตามประวัติการสร้างเมืองเชียงใหม่ว่า ”เมืองนี้ข้าศึกจะทำร้ายมิได้คนไหนมีเงินพันมาอยู่จะได้เงินหมื่น ครั้นมีเงินหมื่นมาอยู่จะมีเงินแสน” อนึ่ง พระญำเมืองซึ่งประทับอยู่เบื้องขวาไขว้พระหัตถ์ขวาไว้เบื้องพระอุษณาค์ พระหัตถ์ซ้ายผายมาทางพระญำเมืองอย่างเห็นด้วย พลาญถวายความเห็นว่า “ชัยภูมิของเมืองนี้ดีจริง เพราะเหตุว่าเนื้อดินมีพรรณรังสี 5 ประการและประกอบด้วยศุภนิมิตไชยมงคล 7 ประการ “ (อ้างอิง)

อนึ่ง ที่ได้ฐานพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์มีคำจารึกเกี่ยวกับกษัตริย์ทั้งสามพระองค์ในเรื่องปีเกิด ปีที่สวรรคต อาณาจักรที่พระองค์ครองก่อนที่จะมาร่วมกันสร้างเมืองใหม่และพระปรีชาสามารถของแต่ละพระองค์โดยย่อ ดังนี้ คือ

พระญำมังราย (มังราย) ประสูติเมื่อ พ.ศ.1782 ทรงครองเมืองเงินยางเชียงแสนแทนพระญาลาวเม็ง พระราชบิดาเมื่อ พ.ศ.1802 ทรงพระปรีชาสามารถกล้าหาญเป็นเยี่ยมสามารถรวบรวมแคว้นและเมืองต่างๆ เป็นอาณาจักรล้านนาไทย และได้ทรงตรากฎหมาย “มังรายศาสตร์” ขึ้นเป็นหลักในการปกครองบ้านเมือง พระองค์ทรงเป็นปฐมกษัตริย์ราชวงศ์มังรายเมื่อปี พ.ศ.1839 โดยมีราชวงศ์สืบต่อกันมาอีก 17 พระองค์ พระญำมังรายสิ้นพระชนม์เมื่อปี พ.ศ.1854 สิริพระชนมายุได้ 72 พรรษา

พระญำรุ่ง (พ่อขุนรามคำแหง) พระมหากษัตริย์แห่งอาณาจักรสุโขทัย พระองค์เป็นพระราชโอรสองค์ที่ 3 ของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ทรงพระบรมเดชานุภาพมาก เมื่อพระชนมายุ 19 พรรษา ได้กระทำยุทธหัตถี ชนะขุนสามเจ้าเมืองฉอด ปรากฏพระเกียรติแผ่ไพศาลเป็นที่เกรงขามแก่บรรดาหัวเมืองต่างๆ สมัยนั้นพระองค์ทรงปกครองบ้านเมืองและอาณาประชาราษฎร์ให้ได้รับความร่มเย็นเป็นสุขถ้วนหน้า และได้ทรงประดิษฐ์อักษรไทยใช้สืบมาจนถึงวันนี้ ทรงครองราชย์เมื่อประมาณปี พ.ศ.1822 และสิ้นพระชนม์เมื่อประมาณปี พ.ศ.1842

พระญำเมือง ประสูติเมื่อปีจอ พ.ศ.1781 ทรงปกครองเมืองพะเยา สืบต่อจากพระญำมังเมืองพระราชบิดา เมื่อ พ.ศ.1801 เมื่อทรงเยาว์ได้ศึกษาศิลปวิทยาพร้อมสำนักอาจารย์เดียวกับพระญำรุ่ง (พ่อขุนรามคำแหง) จึงเป็นพระสหายสนิทแต่นั้นมา พระองค์ทรงอานุภาพเสมอเท่าเทียมกัน ในการปกครองบ้านเมืองนั้น ได้ทรงใช้เทโศบาย ผูกมิตรกับอาณาจักรใกล้เคียง บ้านเมืองจึงอยู่ร่มเย็นเป็นสุขตลอดมา

หลังจากดำเนินงานอย่างต่อเนื่องเป็นระยะถึง 14 ปีเต็ม จากปี พ.ศ.2512-2526 การก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์จึงสำเร็จด้วยดีด้วยความร่วมมือทุกฝ่ายประชาชนชาวจังหวัดเชียงใหม่จึงเห็นพ้องต้องกันว่าสมควรขอพระราชทานวโรกาสอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธานประกอบพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ ในระหว่างที่แปรพระราชฐานมาประทับ ณ พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์

สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

อนึ่ง นอกจากในงานพระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์ จะมีพิธีบวงสรวงดวงพระวิญญาณ และพิธีสงฆ์ตามประเพณีแล้ว ทางจังหวัดยังได้จัดทำหนังสือรวมผลงานวิชาการ ล้านนาไทย และให้มีการแสดง นิทรรศการทางประวัติศาสตร์ล้านนา ณ หอประชุมติโลกราช เป็นเวลา 3 วัน อีกด้วย งานครั้งนี้ได้มีการพิจารณา ถึงการใช้คำว่าพระญามังรายแทนคำพ่อขุนเม็งราย และได้ภาพประติมากรรมเชียงใหม่ ภาพหนึ่งนำไปสู่การสร้างประติมากรรมที่ท่าแพ เมื่อ พ.ศ.2528

2.2 ทฤษฎีหลักที่ใช้การวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ได้ใช้หลักการประกอบสร้างงานศิลปกรรม ของศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์ มี 7 ขั้นตอนสำคัญที่ควรมีคำอธิบายทางวิชาการ ดังนี้

1. การกำหนดแนวคิด (design conception)

- 1.1 ความคิดที่จะสร้างสรรค์งานชิ้นนี้เกิดจากสิ่งใดบ้าง
- 1.2 การนำความคิดจากสิ่งเหล่านั้นมาประมวลกันเป็นแนวคิดของท่านมีวิธีการอย่างไร
- 1.3 แนวคิดที่เกิดขึ้นมักมีหลายแนว ท่านเลือกแนวใดมาพัฒนา เพราะเหตุใด และมีวิธีการอย่างไร
- 1.4 แนวคิดของท่านมักมีกรอบความคิดกำกับ ท่านจำกัดขอบเขตของงานศิลปกรรมอย่างไร

2. การออกแบบร่าง (design exploration)

- 2.1 การออกแบบร่าง เป็นการแปรความคิดในข้อที่ 1 ให้เป็นรูปร่างชัดเจนแทนคำอธิบาย ท่านแปรอย่างไร
- 2.2 การออกแบบร่างอาจมีหลายชิ้นเพื่อพิจารณาความเป็นไปได้ จากนั้นท่านเลือกแบบใดแบบหนึ่งมาพัฒนาต่อ ท่านมีเหตุผลทางวิชาการในการเลือกอย่างไร เปรียบเทียบให้เห็นชัดเจน

สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

3. การพัฒนาแบบ (design development)

- 3.1 การพัฒนาแบบร่างที่เลือกแล้วในข้อที่ 2 ให้เป็นแบบจริงที่มีรายละเอียดครบถ้วนมีขั้นตอนอย่างไร
- 3.2 การทำแบบจริงต้องคำนึงถึงปัจจัยในการประกอบสร้างหลายอย่าง อาทิ วัสดุ วิธีการ ขั้นตอนการทำงาน เทคนิคพิเศษ รายละเอียดที่สำคัญ การปรับแบบให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ท่านใช้วิชาการในแต่ละขั้นตอนอย่างไร อธิบายการปรับทั้งที่สำเร็จและไม่สำเร็จ หรือสำเร็จน้อยกว่าที่ท่านมุ่งหวัง
- 3.3 การทำแบบจริงมักมีการเขียนแบบรายละเอียดเท่าจริงในบางรายการเพื่อให้นำไปใช้ในการประกอบสร้างได้แม่นยำ ท่านมีวิธีเขียนแบบรายละเอียดที่ว่าอย่างไร
- 3.4 การทำแบบจริงบางกรณีมีการทำหุ่นจำลองย่อส่วนบ้างเท่าจริงบ้างแล้วแต่กรณี ท่านเลือกทำชนิดใดชนิดหนึ่งหรือไม่เพราะเหตุใด หาก ทำมีขั้นตอนและวิธีการอย่างไร

4. การประกอบสร้าง (design construction)

- 4.1 การประกอบสร้างเป็นการผลิตผลงานจริง ท่านต้องจัดเตรียมปัจจัยต่าง ๆ ในการประกอบสร้างอย่างไร
- 4.2 การประกอบสร้างมีขั้นตอนโดยละเอียด อย่างไรบ้าง แต่ละขั้นตอนมีความสำคัญอย่างไร
- 4.3 ในระหว่างการประกอบสร้างมักมีปัญหาเกิดขึ้น ในลักษณะต่าง ๆ ท่านค้นพบเหตุแห่งปัญหาและใช้หลักวิชาใดแก้ไขให้สำเร็จลุล่วง
- 4.4 การประกอบสร้างอาจทำให้ได้ประสบการณ์ใหม่ ๆ ท่านถอดประสบการณ์เหล่านั้นมาเป็นได้หรือไม่อย่างไร

5. การเก็บรายละเอียด (design refinement)

- 5.1 การเก็บรายละเอียดเป็นขั้นตอนสำคัญที่ทำให้ผลงานศิลปะสมบูรณ์ ท่านได้ทำงานขั้นตอนนี้อย่างไรบ้าง แต่ละขั้นตอนมีวิธีการเก็บรายละเอียดอย่างไร
- 5.2 ผลของการเก็บรายละเอียดทำให้งานศิลปะดีขึ้นกว่าก่อนการเก็บรายละเอียดอย่างไร
- 5.3 การเก็บรายละเอียดมีความรู้ใหม่ที่ท่านพบหรือไม่ อะไรบ้าง

6. การนำเสนอผลงาน (design presentation)

- 6.1 ผลงานศิลปกรรมย่อมมีรูปแบบที่ต่างกันไปตามสาขาวิชาและเฉพาะชิ้นงาน ซึ่งต้องมีการนำผลงานมาเสนอให้สาธารณชนได้ดูได้ฟัง ดังนั้นการนำเสนอผลงานจึงต้องมีวิธีการที่เหมาะสม ท่านมีวิธีการนำเสนออย่างไรบ้าง และวิธีที่ท่านตัดสินใจเลือกทำนั้นคืออะไร
- 6.2 การตัดสินใจเลือกเลือกบุคคล วันเวลา สถานที่ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการนำเสนอผลงาน
- 6.3 การประมาณการผลลัพธ์และผลที่ได้รับจริง (จำนวนวัน เวลา รอบที่แสดง คนดู ฯลฯ)

7. การประเมินผล (design evaluation)

- 7.1 คนไปชมนิทรรศการทางทัศนศิลป์หรือศิลปะการแสดง ควรมีการนับจำนวนและการประเมินความคิดเห็น วิธีการควรเป็นอย่างไร พร้อมด้วยเหตุผลในการเลือกวิธีนั้น
- 7.2 ข้อมูลของผู้ชมควรอธิบายให้เห็นว่ามีผล อย่างไรต่องานศิลปกรรมที่จัดแสดง
- 7.3 ความคิดเห็นของผู้ชมที่กรอกแบบสอบถาม หรือเขียนลงในสมุดเยี่ยมชมเป็นอย่างไรและสะท้อนแนวทางอะไรต่องานศิลปกรรมที่แสดง

จากการศึกษาข้อมูลและแหล่งข้อมูลเบื้องต้นทั้งจิตรกรรมและประติมากรรมภายใน 3 จังหวัดภาคเหนือได้แก่เชียงใหม่ เชียงราย และพะเยา โดยจิตรกรรมเป็น จิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นจิตรกรรมที่ไม่ปรากฏหลักฐานที่แสดงถึงจิตรกรรมแบบล้านนาเนื่องจากได้รับอิทธิพลจากจิตรกรรมรัตนโกสินทร์ที่เป็นการบอกเล่าเรื่องราวของสังข์ทองและสุวรรณหงส์โดยสังเกตจากการแต่งกายของเทวดาในจิตรกรรม

ส่วนประติมากรรมซึ่งได้แก่ ประติมากรรมพระพุทธรูป และเทวสถานพระพุทธรูปหินทราย สกุนตช่วงพะเยา, ประติมากรรมเทวตาแห่งวัดมหาโพธาราม(วัดโพธารามมหาวิหาร-เจ็ดยอด) จังหวัดเชียงใหม่ ที่ได้ถ่ายแบบจากวิหารมหาโพธิ์ที่พุกามซึ่งสังเกตได้จากเครื่องทรงและเครื่องประดับของเทวตา ประติมากรรมเทวตา วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่มีลักษณะเด่นของประติกรรมเทวตาที่เป็นแบบเมืองเหนือได้อย่างชัดเจน เช่นเทวตาแต่ละองค์มีพระเนตรโตพอประมาณพระขนงโค้งงามมาก และประติมากรรมเทวตาที่สลับเจดีย์ วัดโลกโมฬีอาราม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีลักษณะคล้ายประติมากรรมคล้ายเทวตาบางองค์ที่วัดมหาโพธาราม จากประติมากรรมทั้งสามแห่งในจังหวัดเชียงใหม่ มีลักษณะเด่นของศิลปะล้านนาอย่างชัดเจนคือ ประติมากรรมเทวตาในแต่ละที่มีลักษณะคล้ายกันแต่

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

รายละเอียดอารมณ์บนพระพักตร์ของเทวดาเครื่องประดับกับแตกต่างกันอย่างแยบยลตามสกุลช่างแต่ละพื้นที่และการได้รับอิทธิพลจากพื้นที่ต่างๆ

นอกจากประติกรรมของเทวดาผู้วิจัยได้ศึกษาประติกรรมของบุคคลสำคัญในล้านนา ได้แก่ อนุสาวรีย์พ่อขุนเม็งราย วัดพระแก้วเชียงราย จังหวัดเชียงราย อนุสาวรีย์พญามังราย จังหวัดเชียงราย อนุสาวรีย์พญางำเมือง จังหวัดพะเยา และอนุสาวรีย์สามกษัตริย์ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งจากข้อมูลเหล่านี้สามารถนำไปใช้ในการออกแบบการสร้างสรรค์การแสดงต่อไป

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัย นำมาประมวลผลข้อมูลและวิเคราะห์จากข้อมูลวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และทฤษฎีต่างๆ ตามที่กล่าวมาเบื้องต้น สามารถนำไปสร้างสรรค์ผลงาน และโดยจะกล่าวในบทต่อไป